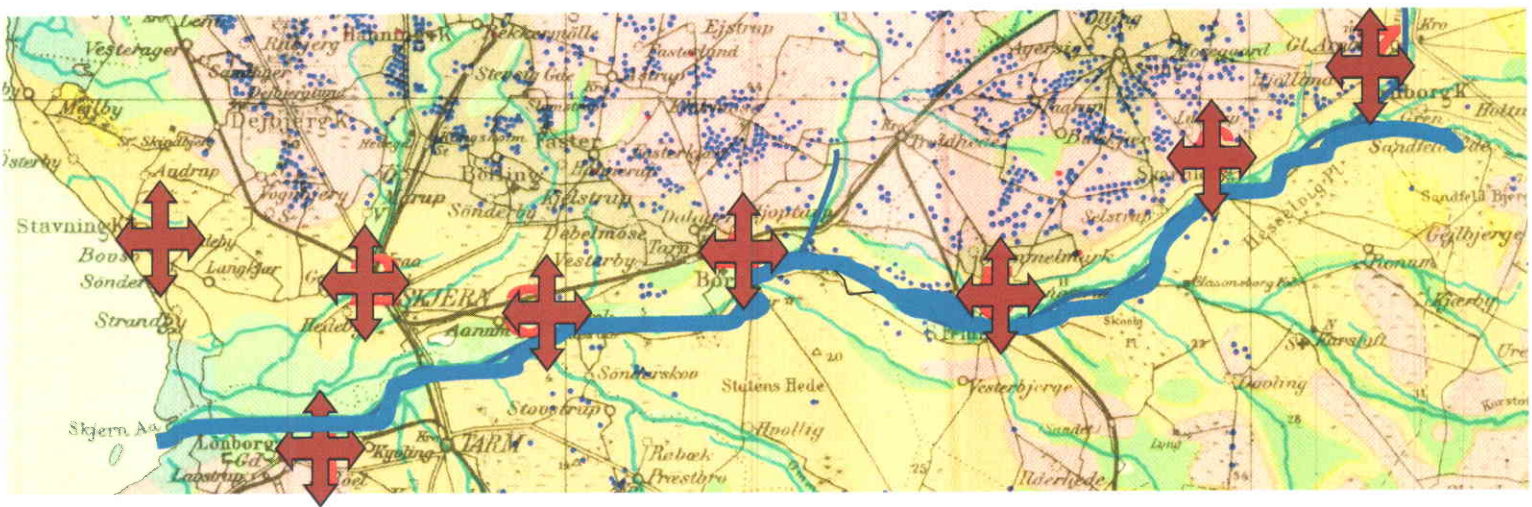

HARÆVIRKE

Skjern Å som Nordvestjyllands svar på Hadrians Mur eller Dannevirke

Tekst og billeder af Bertel Jensen

**Skjern å som overvågnings- og forsvarslinje
fra Lønborg til Arnborg - fra oldtid til middelalder**

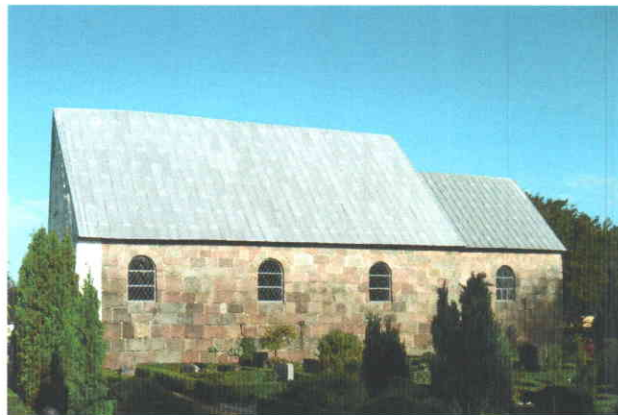
**De mange kirker med en miles afstand langs Skjern Å
kunne overvåge både hvad der nærmede sig fra Syd
- dens broer - dens vadesteder og sejladsen på åen**

*En fortælling om en anden betydning af Skjern Å -
og samtidig lidt løft til selvbevidstheden og stoltheden i Nordvestjylland.
Teksten er hverken særlig uddybende eller fyldestgørende,
men et forsøg på at bevise kirkernes placering som et strategisk valg*

En linje af storgårde og kirker.

Vidnesbyrdet findes stadig i form af de gamle kvaderstenskirker fra 11-1200-tallet, der ligger med regelmæssige afstande langs åens nordbred, helt ned til åen. Dog har åen flyttet sig både ved Borris og Sdr Felding. Arnborg Kirke ligger ved sammenløbet af Rind å og Skjern å

Det organiserede forsvar langs åen er formentlig af lang ældre dato og kan være startet som storgårde af træ, som senere blev afløst af kirker.

Hardsyssel

Fra oldtiden og op i middelalderen var Jylland delt op i 14 sysler, og en af dem er Hardsyssel, der var afgrænset af Vesterhavet i Vest, Limfjorden i Nord, Højderyggen i Øst og Skjern å i Syd.

Hardsyssel eller i dag Nordvestjylland var i tidlig vikingetid, - og måske før, et frugtbart og tæt befolket landbrugsområde med et utal af driftige storgårde og landsbyer.

Tiden fra folkevandringsperioden ca 400 – 500 og frem til vikingetiden var uroligt, med småstammer og hele folkeslag der flyttede rundt, nogen blev presset, for andre var det måske søgen efter bedre områder eller rigdom. Så der har helt sikkert været et behov for et organiseret overvågning og forsvar.

Af flere grunde har Skjern Å været et strategisk godt valg for et organiseret overvågning. Hvis man ser på kortet fra Johannes Brøndsteds Danmarks Oldtid, ses det tydeligt at området nord for Skjern Å, var frugtbart og tæt befolket. (gravhøjene er dog langt ældre, men, et vidnesbyrd om tætheden i befolkningen).

Bander og småhære angreb sydfra

Syd for Skjern Å var der udstrakte øde og ubeboede områder. Herfra kunne der nemt komme omvandrende bander eller småhære, som det var nødvendigt af få meldinger om, inden de krydsede åen. Der har også været muligt at krydse Skjern Å i nærheden Kirkerne enten gennem vadesteder, færger eller over broer som nu. Hvad der kom først kirkerne eller vejen gennem åen er ikke til at vide.

Kirkernes placering og afstand

Både de gårde der var forud og senere kirkerne har formentlig kun været til beskyttende overvågning og som varsel for det tætbefolkede bagland om en form for mobilisering.

Afstanden mellem kirkerne er næsten præcis en mil, så en ½ mil (3½ km) var måske det, der var til at overskue til begge sider på modsat side af Skjern å.

Der ville ingen grund være til at placere kirkerne helt ud til åen, hvis det skulle være for menighedens skyld, der var simpelthen næsten ingen mennesker syd for åen før i nyere tid.

Nogen af kirkerne mest Skarrild kirke ser noget repareret ud. Det behøver ikke nødvendigvis at skyldes angreb, men kan både skyldes deres nære afstand til åbrinken og senere at kirkerne har været ude af brug og var ved at falde sammen og blive brugt som byggematerialer andre steder.

Der er ingen tvivl om at Skjern å var en grænse Hardsyssel og dens befolkning ønskede at overvåge og forsvare.

Stamfaren til vores kongeslægt blev opdraget her.

Det er formentlig også lykkedes at beskytte Hardsyssels ”skøre bug”, for hvis man skal tro fremlægnngen i fjernsynsserien om Danmarks Dåbsattest, så fortælles der om en engelsk kongedatter, der blev kidnappet og fødte en dreng efter løsgivelsen. Da drengen var at kongedatter, og derfor i det urolige England kunne være efterstræbt som mulig konge, blev moderen og den nyfødte anbragt på en storgård i den nordlige del af Hardsyssel, som et sikkert og rigt sted at vokse op.

Efter flere historiske udlægninger, - som jo alle er behæftet med en vis usikkerhed, hed drengen Knud. Han blev konge i Østengland og senere formentlig i Nordmandiet.

I mange beretninger (Gyldendals og Politikens Danmarks Historie) står der, at der lige efter år 900 fra Normandiet kom en konge, - måske fordrevet, - og gjorde krav på kongemagt i Jylland. Han hed Knud med tilnavnet Harde, altså Hardeknud. Han blev far til den senere kong Gorm den Gamle.

Om tilnavnet stammer fra Knuds tidlige opholdssted Hardsyssel er jo svært at vide. Når danske navne blev udtalt og stavet på andre sprog kom der formentlig mange forskellige stavemåder frem, som nemt senere kunne give personforvirring i den tidligste kongerække.

Knud slog mønter i England

Men der findes en håndgribelig bevis på Kong Hardeknuds eksistens omk år 900 - en engelsk mønt med hans navn på som CNUT REX.

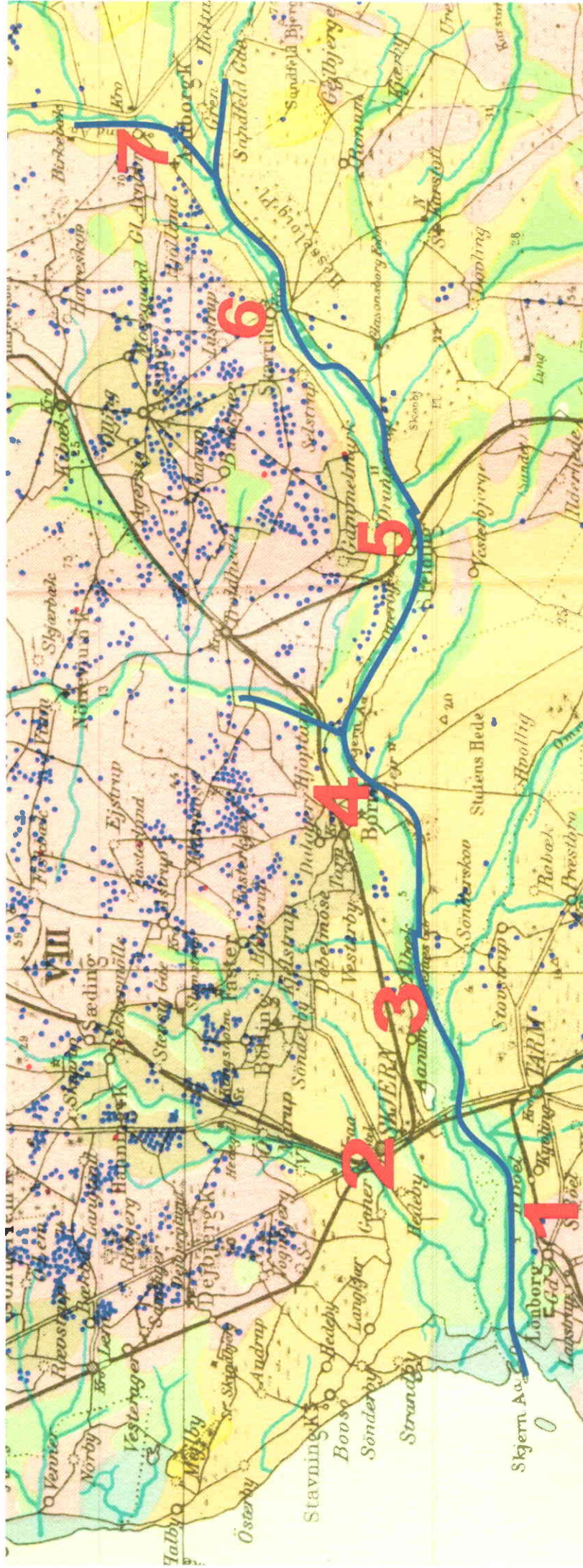
Han var kristen for begge møntsider prydes af et kristent kors og navnet CNUT på forsiden læses ved at gøre korsets tegn med øjnene, og REX er puttet ind mellem navnets bogstaver.

Hvis alt dette er sandt, kan området her bryste sig af at have opdraget stamfaren til den danske kongeslægt repræsenteret ved den første ”Knytlinge” som kongeslægten blev kaldt.

Man kan konkludere, at der har været stor grund til at organisere et forsvarsværk langs Skjern Å og den har formentlig også løst sit formål helt frem til 12- 1300-tallet.

Der er en sikker beretning om at Niels Ebbesen omkring 1348 stod med en hær nord for Lundenæs og afviste den tyske ”grevehær” syd for åen, og vist nok med held.

Kirkerne og byerne langs Skjern Å fra Lønborg til Arnborg

1. Lønborg Kirke.
2. Skjern Kirke
3. Lundenaes Borgbanke.
4. Borris Kirke.
5. Sdr Felding Kirke.
6. Skarrild Kirke.
7. Arnborg Kirke.

Kortet er fra Johannes Brøndstedts Danmarks Oldtid

De lyslilla områder er godt muldjord med mange landsbyer

De gule områder er sandjord

De blå prikker er oldtidshøje og vidner om tæt befolkning.

De røde tal er befæstede steder - Se de næste sider.

Den blå linje er Skjern Å.

1. Lønborg Kirke

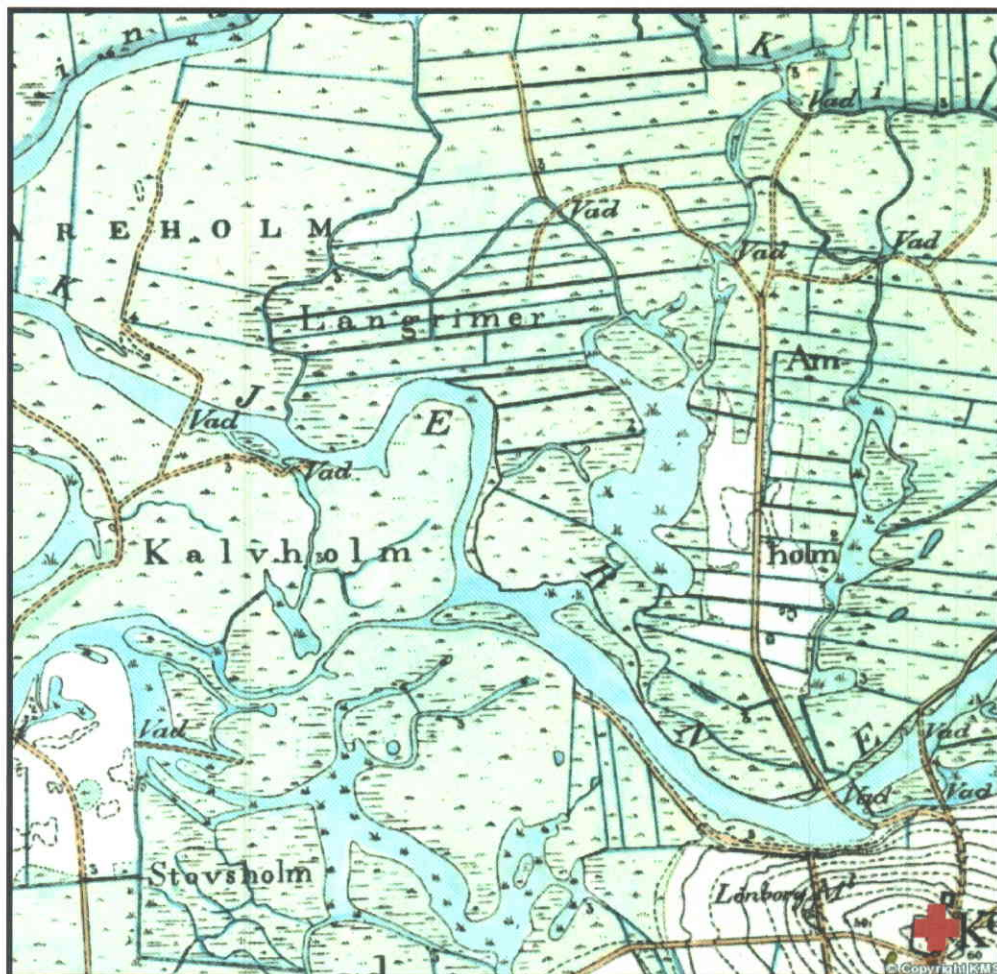

Lønborg kirkes placering har længe irriteret mig i min teori. Men ved at prøve at stå på kirkebanken umiddelbar nord for kirken forstår man en mulig sammenhæng.

Skjern Å deltaet var for over 1000 år siden længere tilbage. Så indsejlingen til åen var måske lige nedenfor Lønborg kirke.

Man har derfor fra den høje placering kunnet overskue indsejlingen fra Vesterhavet og Fjorden til

Skjern Å og fra den høje placering med baunebål kunnet advare beboerne langt mod nord og øst, - helt til Borris.

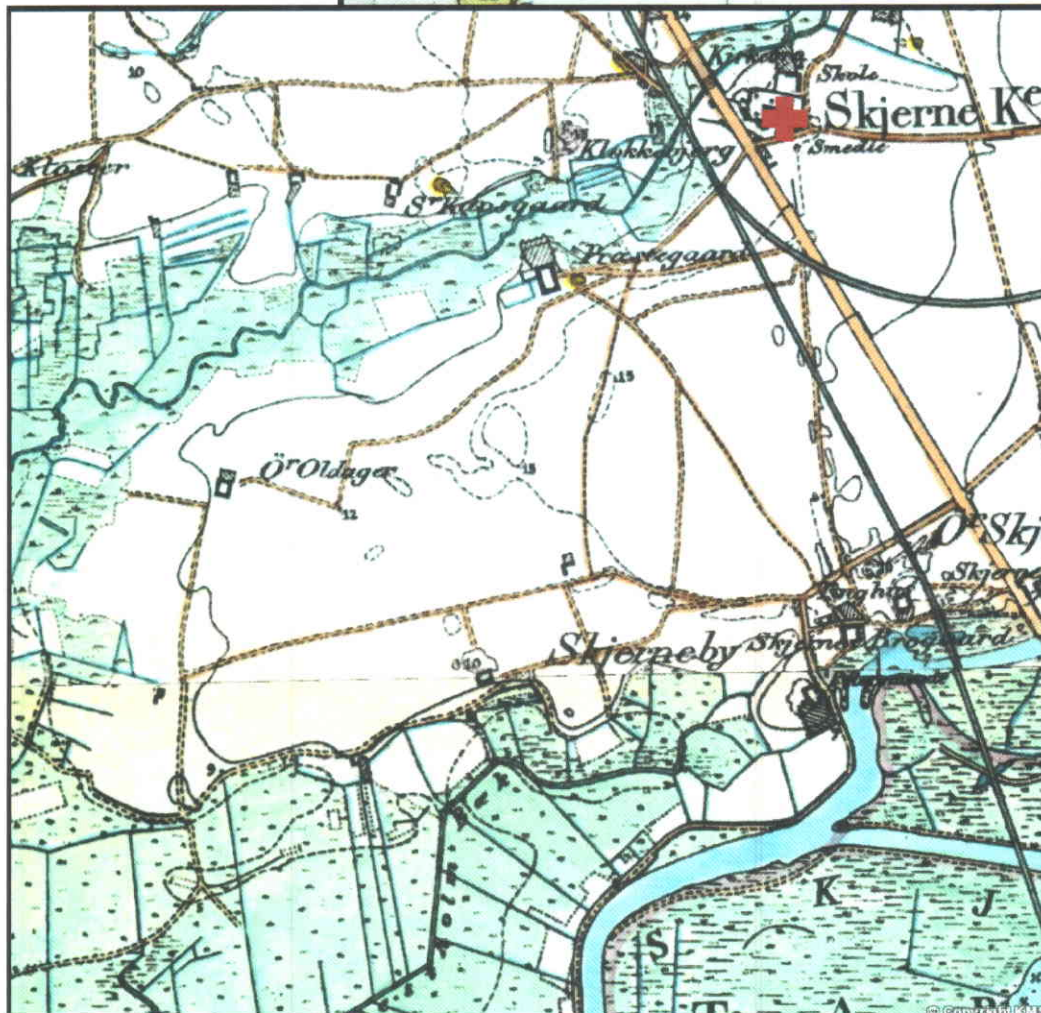
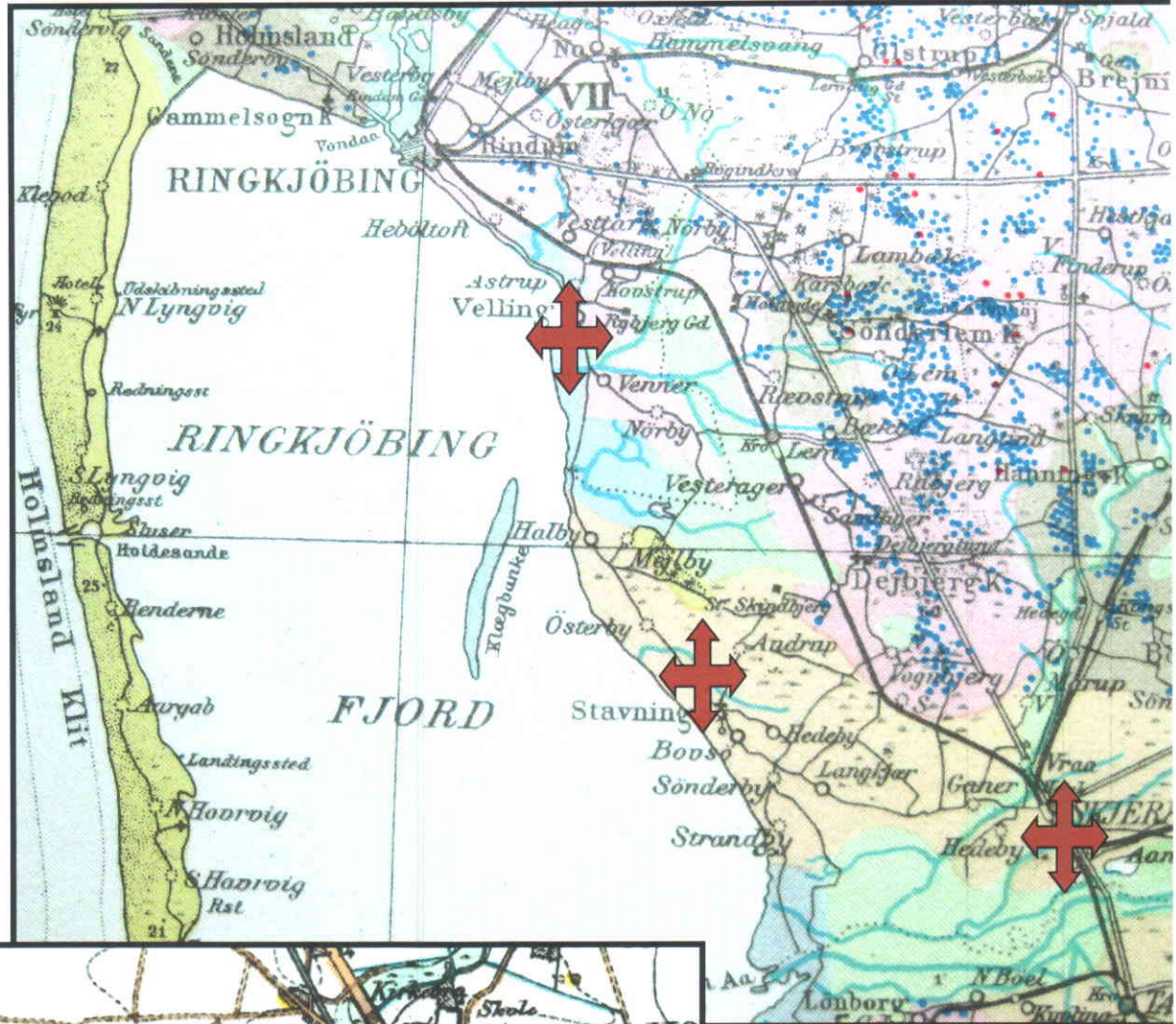
Ådalen nedenfor Lønborg kirke ca 1850

2. Skjern Kirke og fjordkirkerne Velling og Stauning

Stauning og Velling kirker og de bebyggelser, der var før dem har sikkert også haft en overvågningsfunktion over Ringkøbing Fjord, i lighed med dem langs Skjern å og med samme indbyrdes afstand, - ca. 1 mil.

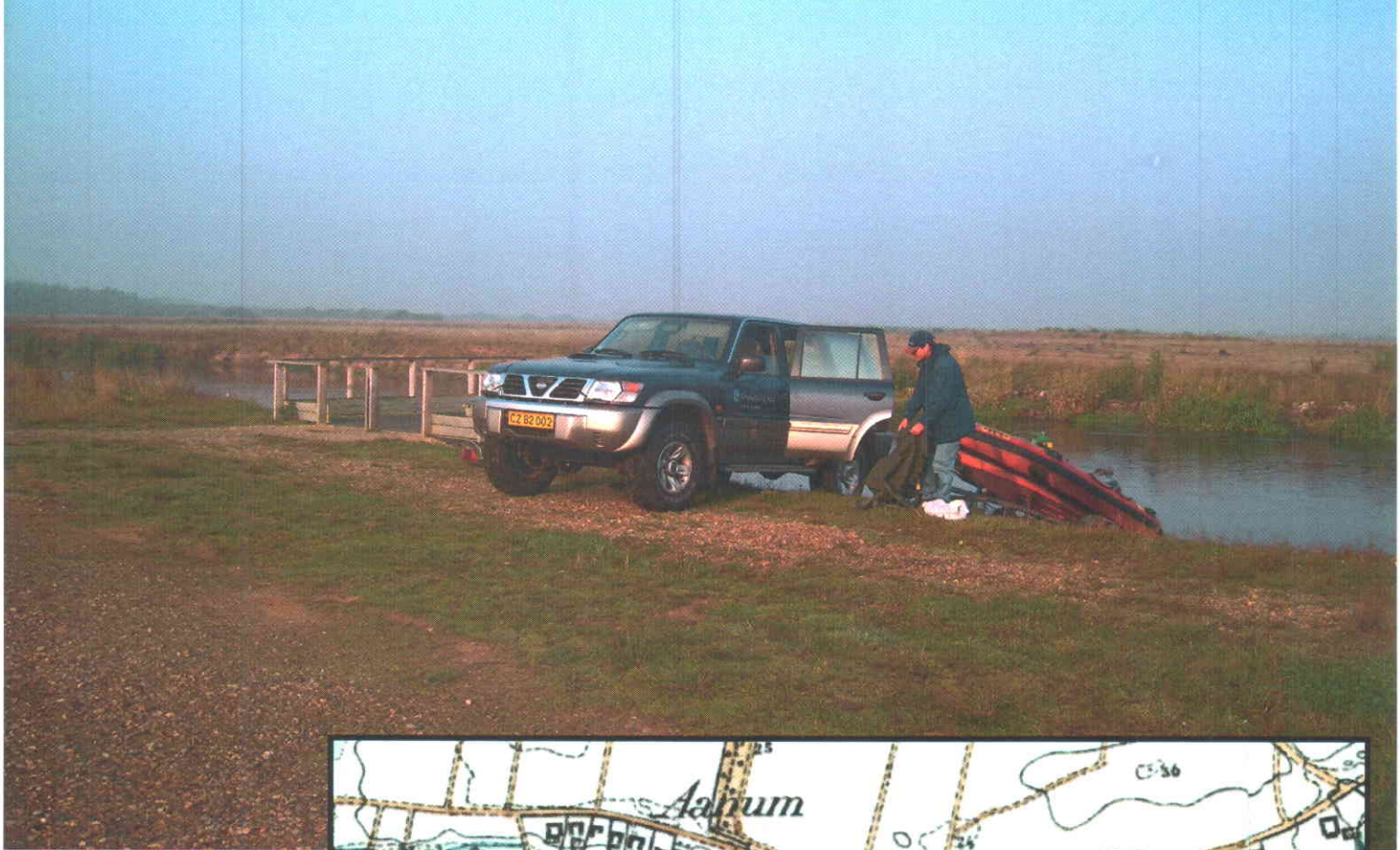
Der er for mig ingen tvivl om, at de har haft en stor betydning for det rige bagland, med deres fremskudte position tæt på Fjorden

Jeg har ikke billeder fra Skjern Kirke .

Men Skjern Kirke har helt sikkert haft den samme funktion, med det store ufremkommelige Skjern å delta foran sig, som et fladt område, der var til at overskue.

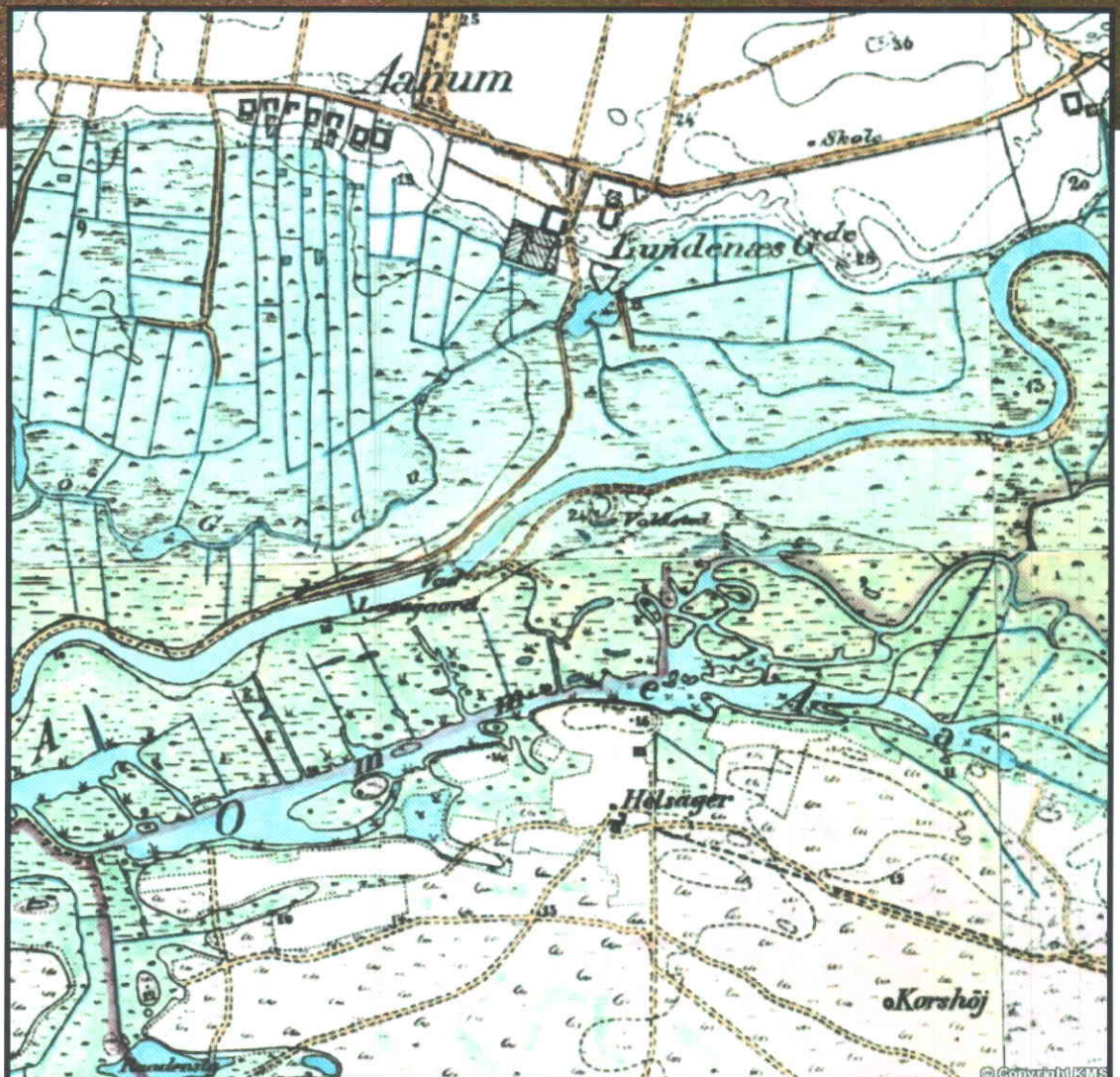
3. Lundenæs Borgbanke

Lundenæs Borgbanke.

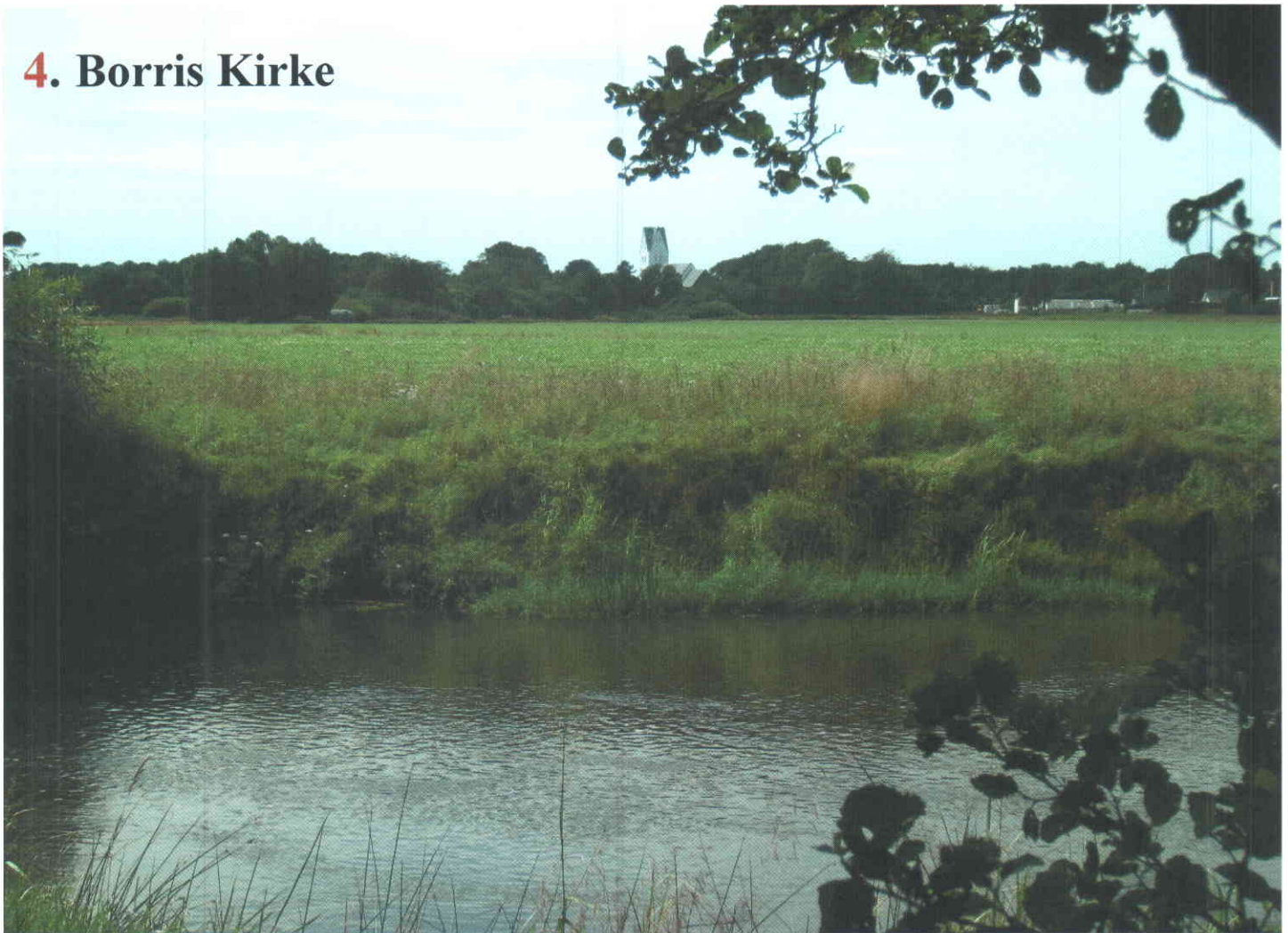
En ældre storgård har formentlig ligget inden på åbrinken som de næste kirker. Borgbanken og borgen er formentlig senere anlagt tæt ved en bro.

Her ved man at Niels Ebbesen var i kamp med den holstenske grevehær

Lundenæs ca 1850

4. Borris Kirke

På nogle af billederne ses landskabet mellem kirken og det nuværende åleje, som flad eng, men åen har gennem de mange hundrede år flyttet sig hen over ådalen fra brink til brink.

På næste side ses tydeligt den blinde åslynge hvor Skjern Å tidligere har gået.

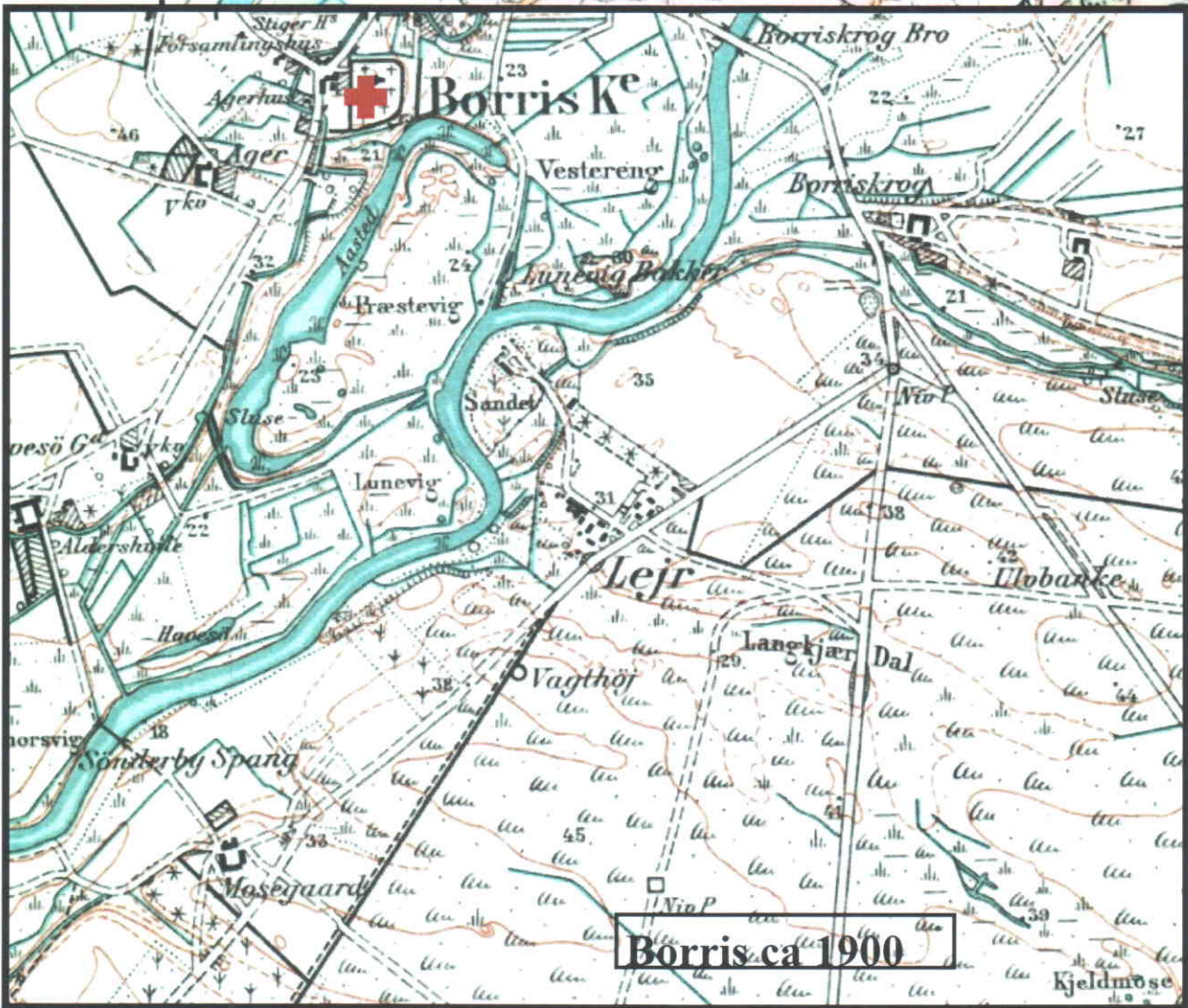
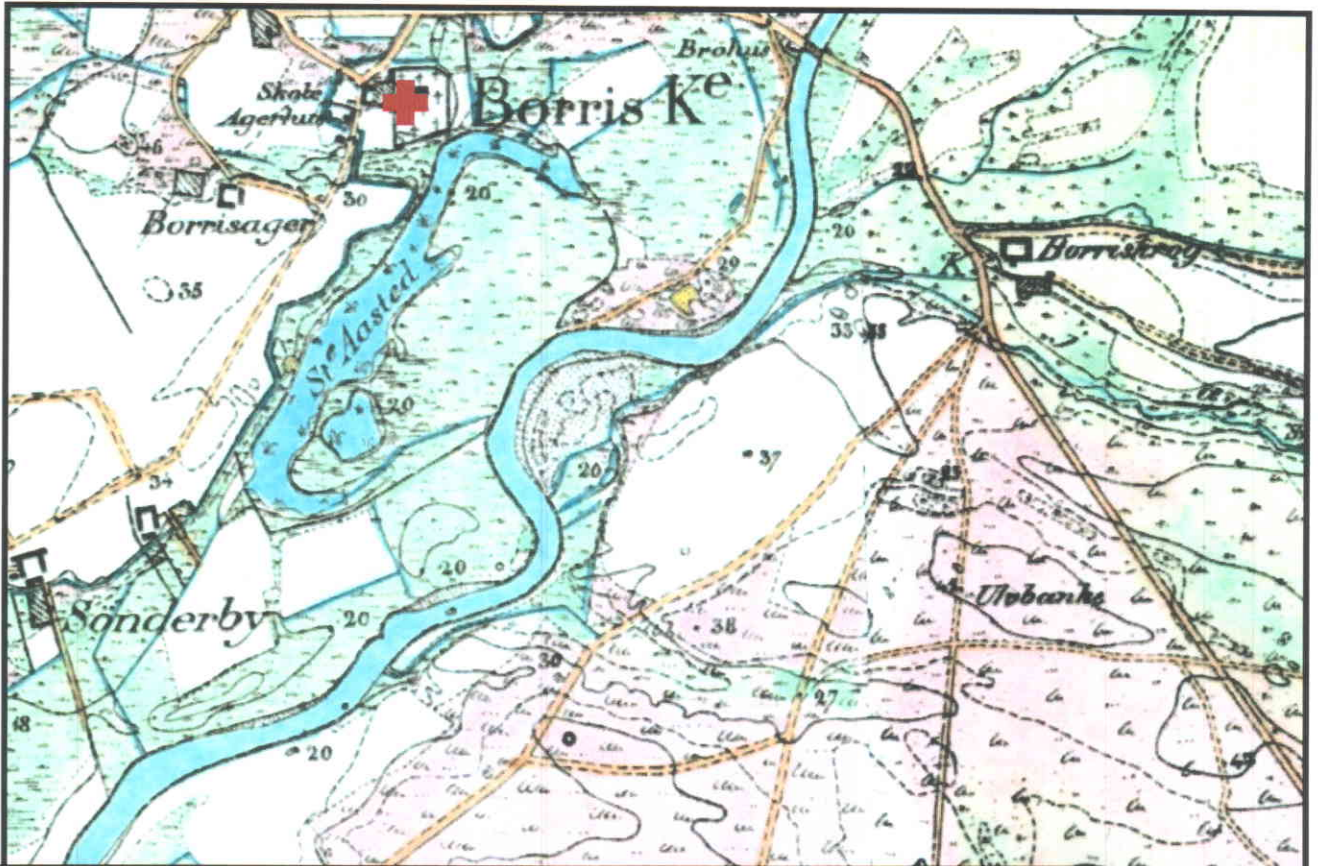
Desværre er det en skam, at der ikke gjort særlig stor indsats fra menighedsrådenes side for at give udkig til åen og engarealet. I Borris er det næsten forbrydelse, at der står både buske og udgåede træer og spærrer for den ellers gode mulighed for udsigt til Skjern Å.

4. Borris Kirke

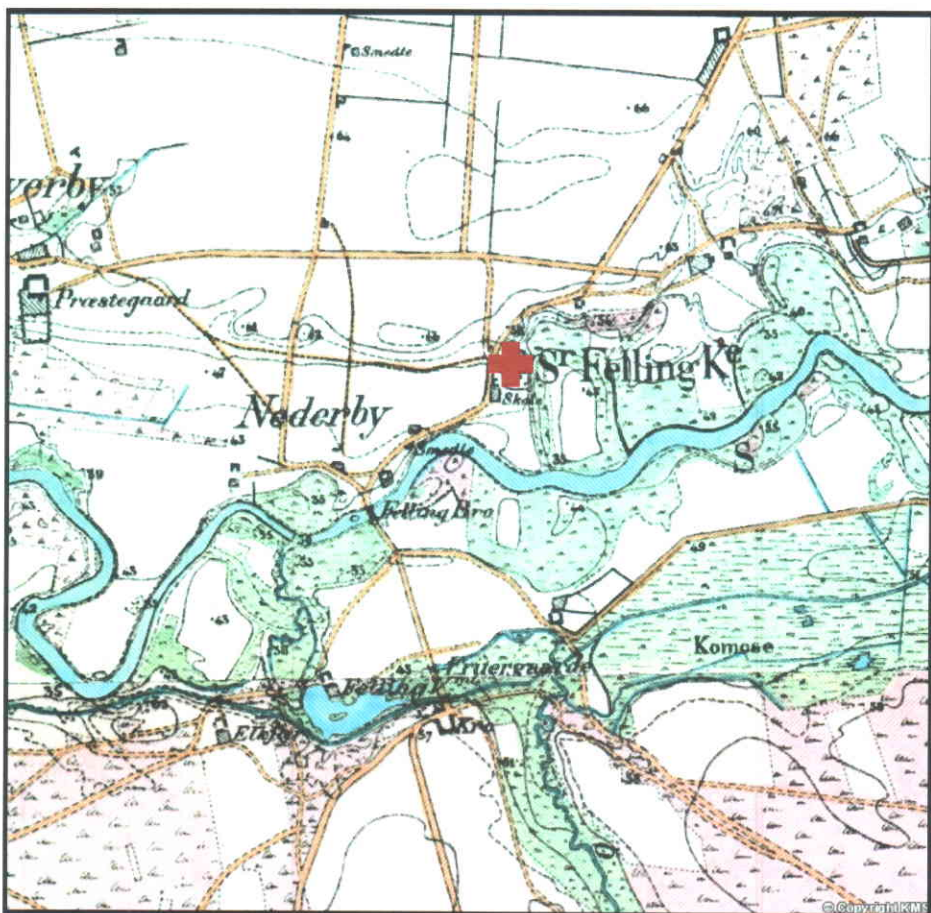

Borris
ca.
1850

Borris ca 1900

5. Sdr. Felding Kirke

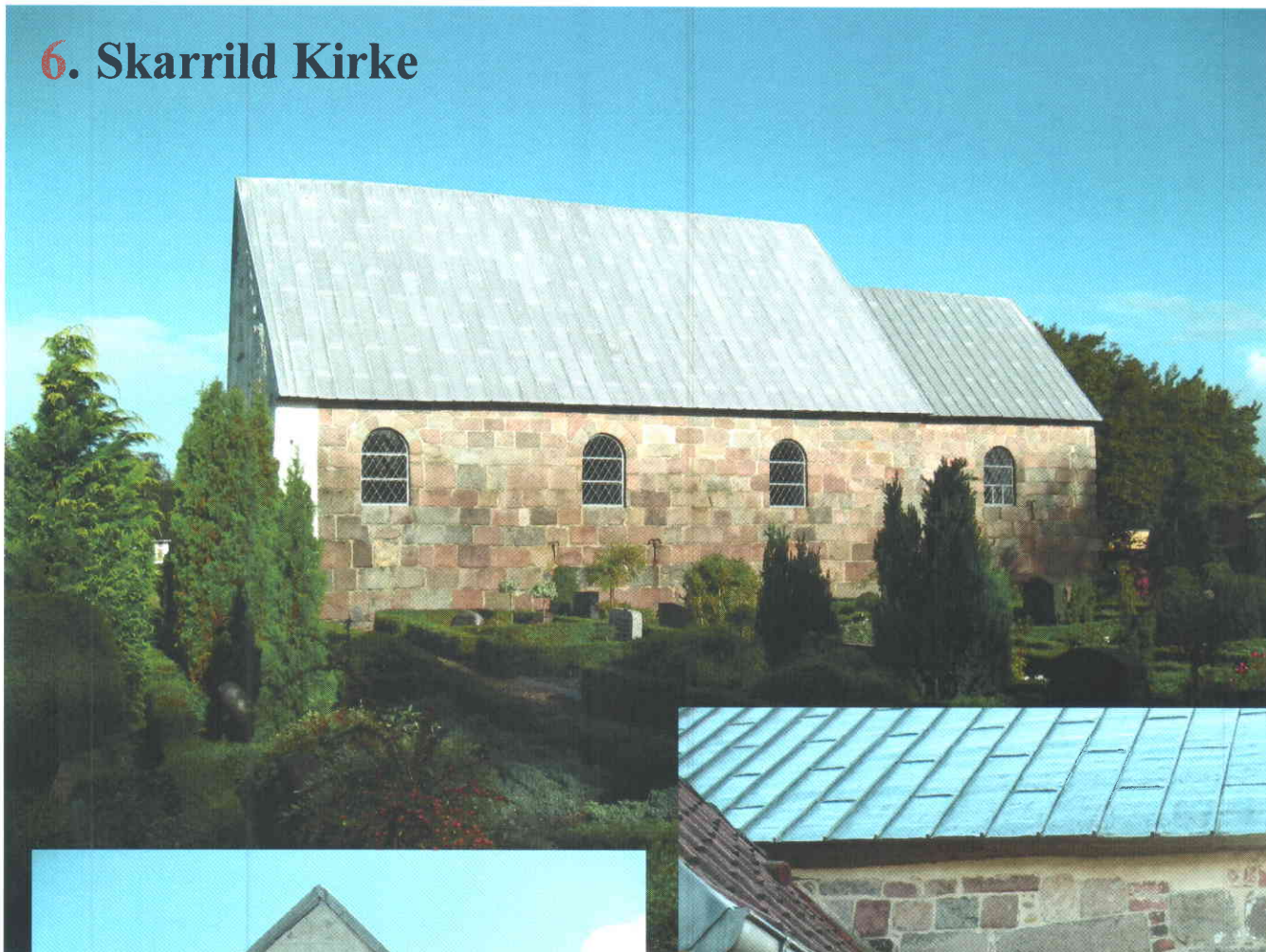

På et af billederne ses tydeligt at åen formentlig engang har gået helt inde ved kirken, - der hvor buskene er.

Ligesom Borrís kirke har den fået gavlenden ombygget og tilbygget et tårn.

De gamle kvadersten er brugt i bunden af tårnet.

6. Skarrild Kirke

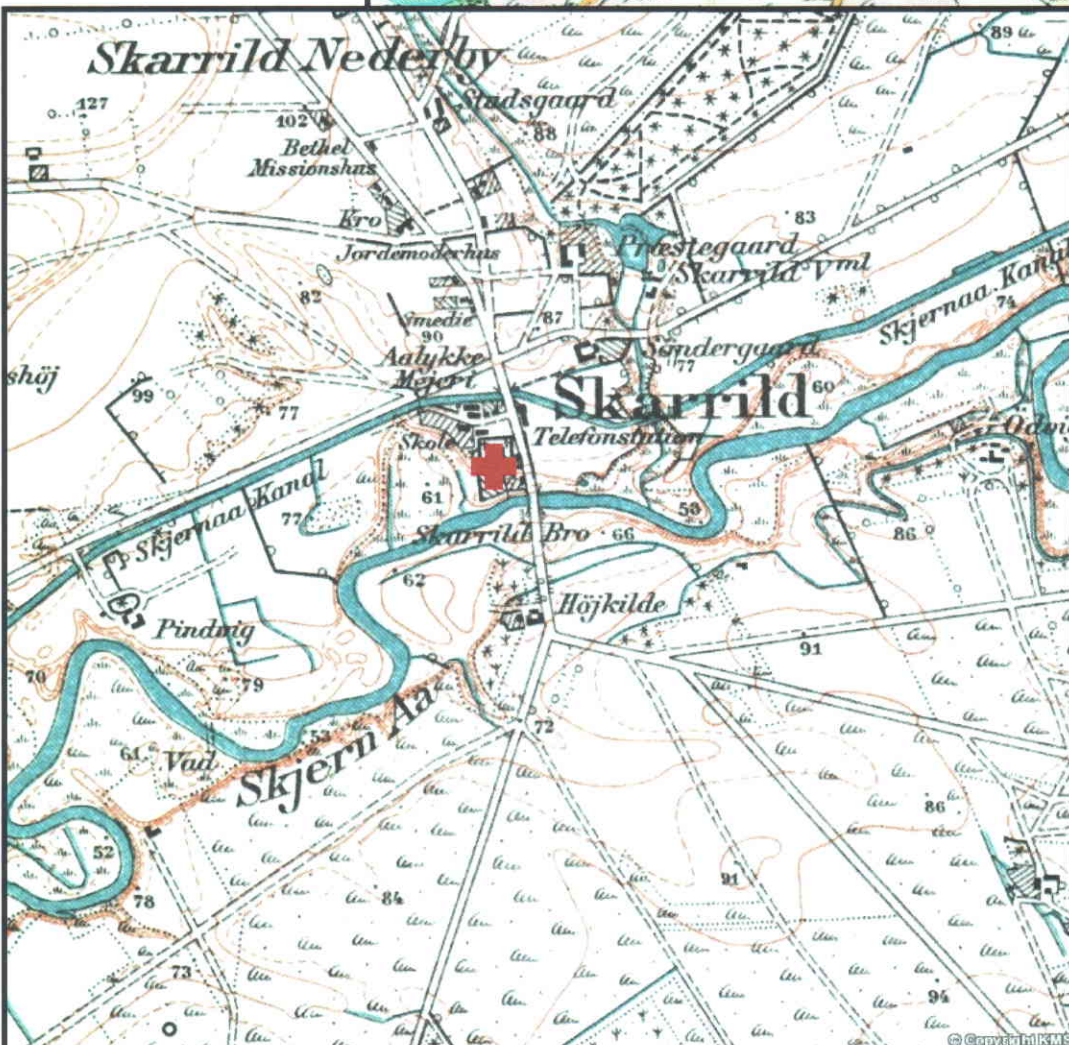
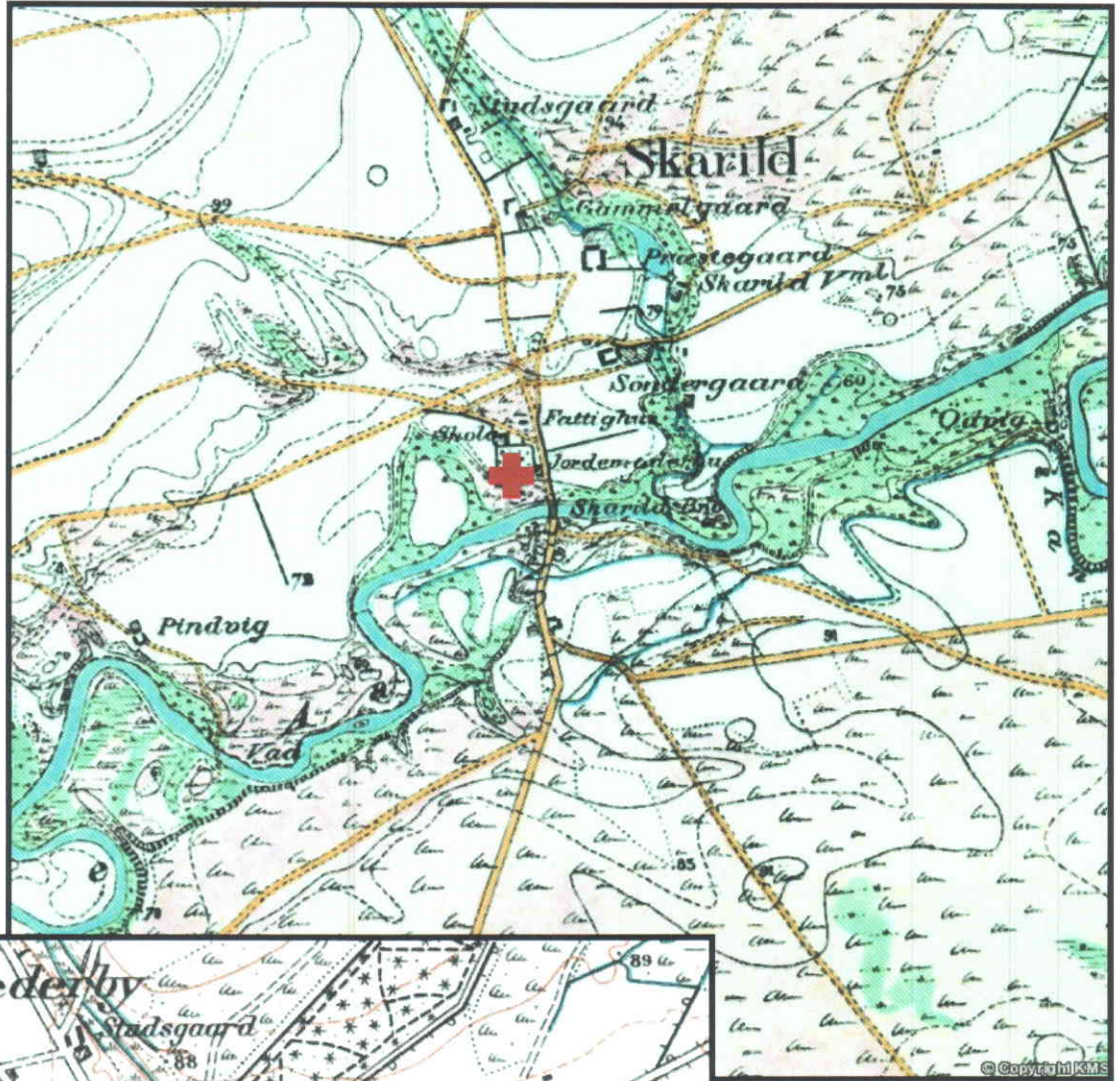

Skarrild kirke er nok den mest ødelagte kirke. Den er repareret med forhåndenværende materialer. Den står troværdig som den oprindelige kullede kirke og med de mange hundrede års "patina".

6. Skarrild Kirke

Skarrild ca 1850

Skarrild ca 1900

7. Arnborg Kirke

Arnborg kirke står næsten uændret gennem tiderne. Kullet som Skarrild, men indeni er der interessante og oprindelige dyrerelieffer i kvaderstenene.

Kirken er placeret ved sammenløbet og hjørnet mellem Rind Å og Skjern Å.

Det har formentlig øget dens strategiske placering betydning.

Fra den sydlige kirkemur er der her gjort lidt for en udsigt over ådalen.

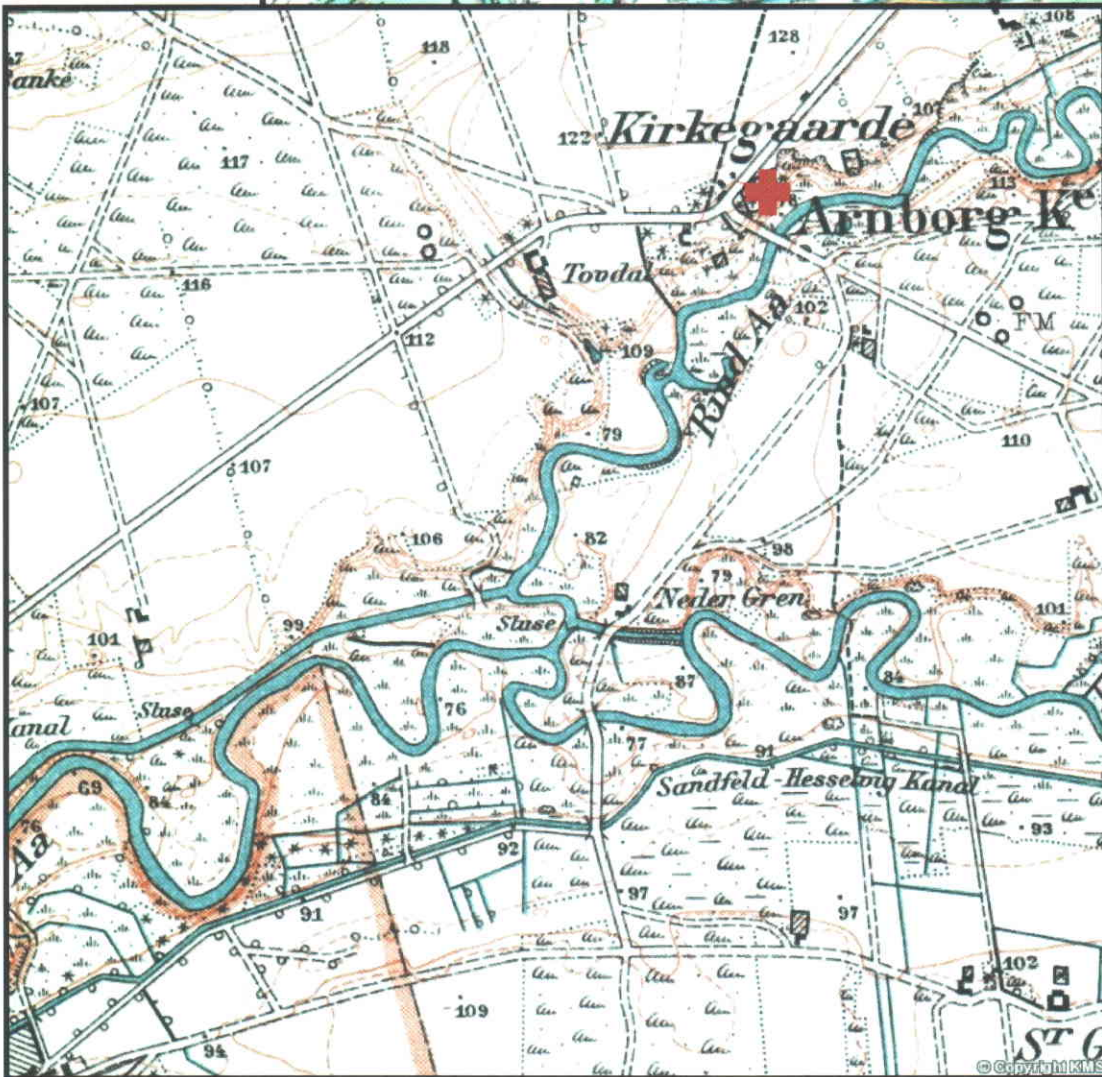
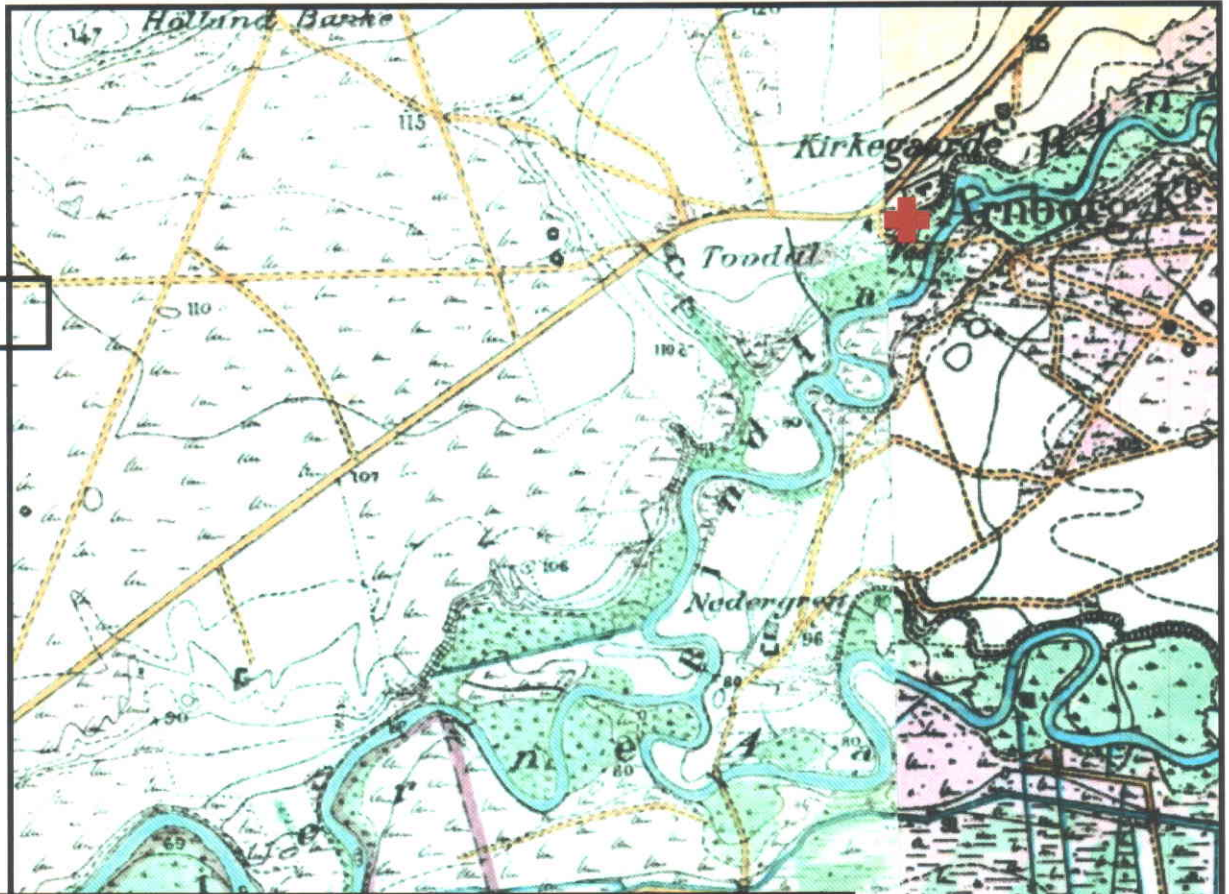

Rind Kirke, der ligger længere op ad Rind å nord for Kidderis er ikke taget med, men kan nemt have haft den nøjagtige samme betydning.

7. Arnborg Kirke

Arnborg ca 1850

Arnborg ca 1900